

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

για τη β΄ ηλεκτρονική έκδοση

Η συγκινητική υποδοχή που επεφύλαζαν οι συμπατριώτες μου, οι Βισάλτες και οι Σερραίοι, στην α΄ έκδοση του βιβλίου μου *Τα Τερπινιώτικα και τα Νιγριτινά*, το ενδιαφέρον που έδειξαν όσοι ειδικοί έτυχε να δουν το βιβλίο, αλλά και οι κριτικές που γράφτηκαν ή ακούστηκαν αμέσως μετά την κυκλοφορία του, μου έδωσαν τη δύναμη και το κουράγιο να συνεχίσω την καταγραφή του γλωσσικού μας ιδιώματος.

Το υλικό που συγκεντρώθηκε θα μπορούσε βέβαια να εκδοθεί ως συμπλήρωμα της α΄ έκδοσης. Όμως οι προτάσεις ειδικών για εμπλουτισμό του βιβλίου με περισσότερα παραδείγματα και το συσχετισμό των λημμάτων με τα δείγματα γλώσσας, καθώς και οι διαπιστώσεις για τις αβλεψίες και τα λάθη, τυπογραφικά ή άλλα, της α΄ έκδοσης, με οδήγησαν στην απόφαση να προχωρήσω στη β΄ έκδοση.

Με δεδομένο όμως ότι και άλλες εργασίες μου εκκρεμούν για πρώτη έκδοση, γίνεται φανερό ότι η επανέκδοση του λεξικού φαντάζει ως ανέφικτη. Προκειμένου λοιπόν να βρίσκεται η εργασία αυτή κλεισμένη στον υπολογιστή μου αποφάσισα να την αναρτήσω στο διαδίκτυο, ως προσφορά στους συντοπίτες μου, αλλά και σ' όποιον άλλον ενδιαφέρεται για τα γλωσσικά ιδιώματα της Ελληνικής γλώσσας.

Θέλω να ελπίζω ότι δίνω στους αναγνώστες ένα πληρέστερο και καλύτερο βιβλίο για το γλωσσικό ιδίωμα του τόπου μας.

Νίκος Λ. Πασχαλούδης
Σέρρες Δεκέμβριος 2012

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
της α΄ έκδοσης

Την Ιλιάδα του Ομήρου και την Οδύσσεια και τις επιγραφές της αρχαίας δωρικής διαλέκτου σε διάφορα ανασκαφικά ευρήματα μας θυμίζει η ελληνική γλώσσα της Τερπνής και της Νιγρίτας, όταν την παρακολουθούμε μέσα από το πλούσιο και ακριβολόγο αυτό Λεξικό του συγχωριανού μου και συμμαθητού μου Νίκου Πασχαλούδη του φυσικού, που σ' αυτό το Λεξικό, που συνέταξε, λειτουργεί σαν ένας πεπειραμένος φιλόλογος.

Η γλώσσα είναι το κυριότερο στοιχείο της εθνικής ταυτότητας ενός λαού. Το αίμα δεν φαίνεται, δεν ελέγχεται, διασκορπίζεται με τις επιγαμίες, και είναι πολλές φορές κοινό σε πολλούς ανθρώπους των πιο διαφορετικών εθνοτήτων. Το ίδιο συμβαίνει και με την εμφανή φυσιογνωμία και με άλλα βιολογικά χαρακτηριστικά. Το θρησκευμα αλλάζει. Το εθνικό φρόνημα αλλάζει πολύ εύκολα και συχνά. Ο γεωγραφικός χώρος αυξομειώνεται ή μπορεί ν' αλλάξει τελείως, όπως συνέβη με τους Μικρασιάτες. Τη συνέχεια ενός λαού και την πραγματική του ταυτότητα τη δηλώνει κυρίως η γλώσσα του. Προκειμένου δε για την ελληνική γλώσσα με την πανάρχαιη καταγραφή (από τον 15ο π.Χ. αιώνα στις αχαικές πινακίδες της Κνωσού και της Πύλου), προκειμένου ακριβέστερα για τα τοπικά της ιδιώματα, εκτός από το πάγκοινο και πανελλήνιο στοιχείο της, που κυμαίνεται γύρω στο 90% του λεξικού θησαυρού της, την αδιάκοπη και διαχρονική της συνέχεια κατ' εξοχήν την δηλώνουν οι ιδιαίτερες κατά τόπους αρχαίες επιβιώσεις λέξεων και φωνητικών στοιχείων μέσα στα ιδιώματα αυτά.

Στο γλωσσικό ιδίωμα της Τερπνής και της Νιγρίτας ανευρίσκονται όχι μόνο γνωστές και θησαυρισμένες στα λεξικά της αρχαίας ελληνικής, αλλ' ακόμη και τελείως αθησαύριστες και άγνωστες, αδιαφιλονείκητες όμως, αρχαίες ελληνικές λέξεις και μάλιστα και ιδιοματικές μακεδονικές δωρικές. Διότι η αρχαία μακεδονική γλώσσα ήταν ένα από τα ιδιώματα της δωρικής διαλέκτου. Τέτοια λέξη, για παράδειγμα, είναι το δωρικό επίθετο *ἄσαμόραστος* [ἄ + σᾶμα (=σήμα) + ῥαστὸς (=πληττόμενος)], που σημαίνει «αυτός που τον χτυπάς απ' ἔξω, αλλ' αυτός από μέσα δεν δίνει κανένα σήμα της παρουσίας του ή της ταυτότητάς του». Η λέξη λεγόταν προφανώς πρώτα για το άδειο σπίτι, που μάταια χτυπάς την πόρτα, και για το αγγείο το γεμισμένο με απροσδόκητο υλικό, ώστε από τον ήχο του χτυπήματός του να μην μπορείς να το μαντέψεις· έπειτα από τα όψιμα βυζαντινά μάλλον χρόνια μέχρι και τα

χρόνια μας στην Τερπνή λέγεται για το εκφυλισμένο και ατροφικό καρπούζι, που ο ήχος του στο χτύπημα με το δάκτυλο δεν ανταποκρίνεται σ' αυτό που προσδοκός ή μαντεύεις για την ωριμότητά του, και μεταφορικός για τον χτικιάρη και τον αρρωστιάρη άνθρωπο. Η λέξη αυτή, η άφθαρτη γραμματικώς και φωνητικώς, σαν τη λέξη θάλασσα να πούμε, δεν διασώθηκε σε κανένα κείμενο ή λεξικό, αρχαίο ή νεότερο· διασώζονται μόνο τα συνθετικά της. Ολόκληρη διασώθηκε μόνο στη γλώσσα της Τερπνής και της Νιγρίτας, δυο οικισμών κοντά στην αρχαία κοίτη του Στρυμόνα, και θησαυρίζεται, όπως και άλλες, για πρώτη φορά σ' αυτό το Λεξικό. Θησαυρίζεται δε σ' αυτό και πλήθος άλλων τέτοιων λέξεων, ομηρικών, προκλασσικών, κλασσικών, ελληνιστικών, ελληνορρωμαϊκών και βυζαντινών ελληνικών, όπως άνιγρώνω, βάζω-βάξις, ζηλόσταχτη, κούτουλος, κροατούνα, λιβάδα(=απόσταγμα), οΐα, παρασταλιάζω, στάβα, τέλεια, τσιφτσής, χασμούνι, ψουρούκια, καθώς και πάρα πολλές άλλες· τόσο πολλές και τόσο αρχαίες που προκαλούν κατάπληξη.

Η ακρίβεια, η πληρότητα, η σαφήνεια, η επιστημονική μέθοδος του λεξικογράφου, η ταξινόμηση και τεχνολόγηση της ύλης, το υλικό από τα δείγματα της γλώσσας, και η εμπειριστατωμένη εισαγωγή του Λεξικού, είναι όλα των πιο υψηλών επιστημονικών προδιαγραφών και αξιώσεων. Το Λεξικό είναι συνάμα νοσταλγική περιδιάβαση και αναπόληση για τον Τερπινώτη και τον Νιγριτινό αλλά και βαθειά ικανοποίηση για τον πιο απαιτητικό ειδικό επιστήμονα, αφού το ενδιαφέρον του είναι γενικότερο. Θησαύρισμα για την Τερπνή και τη Νιγρίτα, αλλά και πολύτιμο απόκτημα για την επιστήμη· τη γλωσσολογία, τη φιλολογία, τη λαογραφία, την ιστορία, την εθνολογία.

Ως Τερπινώτης και ως ειδικός επιστήμων αισθάνομαι υπερήφανος για το συγγραμμά μου και συμμαθητή μου, τον φυσικό Νίκο Πασχαλούδη και για το Λεξικό του αυτό που έχω την τιμή να προλογίζω.

Δρ Κωνσταντίνος Σιαμάκης

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ
για την α΄ έκδοση

Το βιβλίο αυτό γράφτηκε κυρίως για τους Τερπνιώτες και τους Νιγριτινούς. Για να φέρει στη μνήμη τους τη γλώσσα τους, όπως την άκουσαν στο σπίτι από γιαγιάδες και μανάδες, όπως τη μίλησαν με παππούδες και πατεράδες στα καπνοχώραφα και στο βουνό, για να τους θυμίσει τα παιχνίδια και τους καβγάδες τους στις αυλές και στα σοκάκια. Γράφτηκε όμως και για τα παιδιά τους, τα παιδιά μας, για να δουν κι αυτά μέσα από ποιο γλωσσικό λαβύρινθο διασώθηκε η γλώσσα των γονιών τους, η δική τους γλώσσα. Γράφτηκε ακόμη για τους Βισάλτες και τους Σερραίους, που το ιδίωμά τους μοιάζει με το δικό μας, αλλά και για όσους θα ήθελαν να δουν καταγραμμένο ένα ακόμη γλωσσικό ιδίωμα της ελληνικής γλώσσας.

Στο ξεκίνημα είχα ως στόχο να καλύψω μόνο το γλωσσικό ιδίωμα της Τερπνής. Υπολόγιζα ότι θα κατέγραφα μόνο τις προσωπικές μνήμες. Γρήγορα όμως διαπίστωσα ότι η καταφυγή στη συνδρομή συγγενών και φίλων από την Τερπνή και τη Νιγρίτα ήταν παραπάνω από απαραίτητη. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με το ότι τα Νιγριτινά διαφέρουν από τα Τερπνιώτικα μόνο στη χρήση κάποιων ελάχιστων λέξεων, με οδήγησε στον προσανατολισμό να καλύψω και το γλωσσικό ιδίωμα της Νιγρίτας. Επειδή όμως τα Τερπνιώτικα τα μίλησα ο ίδιος, πιθανώς το λεξιλόγιο που καταγράφηκε να είναι πληρέστερο για την Τερπνή απ' ό,τι για τη Νιγρίτα. Βέβαια, το βιβλίο θα ήταν πιο ολοκληρωμένο αν περιείχε πληροφορίες και για τα γλωσσικά ιδιώματα όλων των ντόπιων Βισαλτών, όμως αυτό προς το παρόν δεν είναι εφικτό.

Ο γλωσσικός πλούτος που καταγράφηκε αναφέρεται στη γλώσσα των Τερπνιωτών και των Νιγριτινών που γεννήθηκαν στις αρχές του 20ού αιώνα και των παιδιών τους, αυτών δηλαδή που πρόλαβαν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής πριν οι μηχανές και ο ηλεκτρισμός αλλάζουν τα πάντα. Αυτών που γεννήθηκαν όταν επικρατούσε η αντίληψη ότι σωστά ελληνικά είναι μόνο όσα διδάσκονταν στο σχολείο, τότε που εξοβελίστηκαν, ως χωριάτικες, λέξεις ελληνικές που διατηρήθηκαν για αιώνες στη γλώσσα του τόπου μας, αλλά δεν είχαν την τύχη να καταγραφούν στα σύγχρονα λεξικά της κοινής ελληνικής γλώσσας.

Έχοντας σπουδάσει φυσικός, δε θέλω να εμφανιστώ με αυτό το βιβλίο ως συνταξιούχος που ασχολείται έστω και ερασιτεχνικά με θέματα γλωσσολογικού ενδιαφέροντος. Μόνη μου φιλοδοξία είναι να καταγράψω τη γλώσσα του τόπου μου και να συμβάλω όσο μπορώ ώστε ο μύθος για τις λεγόμενες χωριάτικες λέξεις να πάρει τις σωστές του διαστάσεις.

Για τις παραλείψεις στην καταγραφή του υλικού ή στην απόδοση των νοημάτων στην κοινή γλώσσα, καθώς και για τα ενδεχόμενα λάθη μου στις αναφορές για την προέλευση των λέξεων, ζητώ την κατανόηση των αναγνωστών. Ιδιαίτερα ζητώ από τους συμπατριώτες μου να μου στείλουν τις παρατηρήσεις τους. Θα συμβάλουν έτσι στη συμπληρωματική καταγραφή της γλώσσας του τόπου μας.

Πάνω από όλα όμως ζητώ την επιείκεια των ειδικών για το τόλμημά μου.

Σέρρες, Φεβρουάριος 2000

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για τη συλλογή και την καταγραφή του υλικού αυτού του βιβλίου, αλλά και για την ετοιμασία του μέχρι το τυπογραφείο, χρειάστηκε πολλή δουλειά για την πρώτη αλλά και για τη δεύτερη έκδοση. Προ παντός όμως χρειάστηκε η βοήθεια πολλών ανθρώπων. Γι' αυτό θέλω από τη θέση αυτή να τους ευχαριστήσω και να τιμήσω τη μνήμη όσων δε βρίσκονται πλέον ανάμεσά μας.

Ευχαριστώ, πριν από όλους, τη σύζυγό μου, τη Φωτεινή Μπιζιάνου. Η βοήθειά της στο ψάξιμο για το υλικό, οι παρατηρήσεις της για τις νοηματικές αποχρώσεις του και γενικά η συμπαράστασή της σε όλη την προσπάθεια ήταν για μένα κινητήρια δύναμη. Ήταν η δύναμη που κράτησε σταθερούς τους ρυθμούς της δουλειάς μου, το ενδιαφέρον μου αδιάπτωτο και προπάντων που συντήρησε σταθερή την κατεύθυνση προς το τέλος. Της οφείλω την ολοκλήρωση του βιβλίου και γι' αυτό τις θερμότερες δημόσιες ευχαριστίες μου.

Οι βασικοί συντελεστές στην καταγραφή του γλωσσικού ιδιώματος της Τερπνής και της Νιγρίτας είναι οι συνεργάτες, άνδρες και γυναίκες, που μου διέθεσαν τον πολύτιμο χρόνο τους ή τα φυλαγμένα χειρόγρατά τους, κυρίως όμως εκδήλωσαν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον τους για την προσπάθειά μου.

Για την πρώτη έκδοση ονομαστικά είναι:

Ο Δημητρός Π. Σταμούλης και η σύζυγός του Θεοδώρα, που μου διέθεσαν πάμπολλες ώρες. Ήταν πολύτιμη η βοήθειά τους στην αναζήτηση και προπαντός στον έλεγχο του υλικού που συγκεντρώθηκε.

Ο Κωνσταντίνος Σ. Μπάγκαλας και η σύζυγός του Φωτεινή. Συνέβαλαν στην αναζήτηση και στον έλεγχο μεγάλου μέρους από το υλικό του βιβλίου.

Ο διδάκτορας Κωνσταντίνος Σιαμάκης (Κ.Σ.). Πρόσφερε πλούσιο γλωσσικό υλικό και πολύτιμες πληροφορίες για την προέλευση ορισμένων λέξεων, έδωσε τις ιδέες του και τις προτάσεις του για τη διαμόρφωση του βιβλίου, και πάνω απ' όλα μου διέθεσε τον πολύτιμο χρόνο του.

Η φίλη φιλόλογος Στέλλα Τακούδα. Έδειξε διαρκές ενδιαφέρον για την εργασία μου και είχε την επιμέλεια της ορθογράφησης του βιβλίου.

Οι θυγατέρες μου Βαΐα και Βασιλεία. Με βοήθησαν για την ηλεκτρονική επεξεργασία του υλικού του βιβλίου.

Οι φίλοι Νίκος και Σούλα Ασπουγαλή, Γιώργος Αγγειοπλάστης, Κώστας Βαβαλέκας, Αλέκος Γκαδρής, Οδυσσέας Διαμαντής, Αλέκος Δούλης, Οδυσσέας Λιόλιας, Δημήτριος Μαυρογιάννης, Γιώργος Μπάγκαλας, Νίκος Μπακάλης, Αγνή Πανά, Παντελής Πελιτάρης, Γιώργος Σταματιάδης και άλλοι που συνέβαλαν με περισσή προθυμία στην συγκέντρωση του υλικού και την ορθή αποτύπωσή του.

Οι πολιτιστικοί σύλλογοι των Τερπνιωτών, της Τερπνής και της Θεσσαλονίκης, καθώς και το Γραφείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης της Βισαλτίας. Διέθεσαν με προθυμία το υλικό των αρχείων τους.

Ευχαριστώ όμως και όσους, μαζί με τους παλιούς συνεργάτες, με βοήθησαν για να γίνει το νέο αυτό βήμα της δεύτερης έκδοσης, που αναλυτικά είναι:

Οι δημοσιογράφοι στα ΜΜΕ, τα τοπικά και της Θεσσαλονίκης, ηλεκτρονικά και έντυπα, παρουσίασαν την πρώτη έκδοση με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Έτσι οι κριτικές και τα σχόλιά τους συνέβαλαν στο να γίνει το βιβλίο ευρύτερα γνωστό. Τους ευχαριστώ όλους θερμά. Ιδιαίτερα όμως θέλω να ευχαριστήσω τους συμπατριώτες μου της Θεσσαλονίκης, γιατί μέσα από τη δίμηνη έκδοσή τους, την ΤΕΡΙΠΗ, πρόβαλαν το βιβλίο με εκτεταμένες αναφορές και σχόλια.

Ο Δήμος Σερρών, η ΔΕΠΚΑ Σερρών, ο Δήμος Νιγρίτας, το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Νιγρίτας, ο Σύλλογος Επιστημόνων της Βισαλτίας, η Ομοσπονδία των Σερραϊκών Πολιτιστικών Σωματείων Θεσσαλονίκης, οι Σύλλογοι των Τερπιωτών και των Νιγριτινών της Θεσσαλονίκης, ο Σύλλογος Νιγριτινών και Βισαλτών της Αθήνας, παρουσίασαν με μεγάλη επιτυχία το βιβλίο στους δημότες, στα μέλη και στους φίλους τους.

Πολυπληθείς συντοπίτες μου, μετά την κυκλοφορία του βιβλίου, έσπευδαν σε κάθε ευκαιρία να μου δώσουν γλωσσικό υλικό ή άλλες πληροφορίες, που δεν καταχωρίστηκαν στην α' έκδοση. Ο Παναγιώτης Α. Σιώμος, η Πόπη Α. Πασχαλούδη, ο Δήμος Δούλης, ο Βασίλης Τσελεπής, η Έλλη Νάτση, η Γεωργία Ντούλα, η Φωτεινή Κοκκίνη, η Όλγα Τσίκαλα και η Αγγελική Γκόλα είναι μερικοί από αυτούς. Η συνεισφορά όμως του δικηγόρου Βασιλείου Μιχαλάκη μού ήταν ιδιαίτερα πολύτιμη.

Ο γλωσσολόγος καθηγητής του Αριστοτέλειου Πανεπιστήμιου της Θεσσαλονίκης κ. Χρήστος Τζιτζιλής. Το ενδιαφέρον του για το βιβλίο μου ήταν ευχάριστη έκπληξη για μένα. Από τη θέση αυτή τον ευχαριστώ ιδιαίτερα γιατί μου διέθεσε την ανέκδοτη (Αύγουστος 2001) εργασία του *Το γλωσσικό ιδίωμα της ορεινής Πιερίας*, προκειμένου να αντληθούν πληροφορίες σχετικά με την προέλευση ορισμένων λημμάτων του βιβλίου.

Ο Ιερομόναχος Παναγιώτης Κυρανούδης, Δρ. της Γλωσσολογίας. Με συγκίνησε το ενδιαφέρον του για την εργασία μου και ήταν πολύτιμος συνεργάτης γι' αυτήν την έκδοση. Διέθεσε πολύτιμο χρόνο για να σχολιάσει συνολικά τις αναφορές στην προέλευση των λέξεων που έχουν την αφετηρία τους στην τουρκική αλλά και στις σλαβικές γλώσσες. Οι προτάσεις του για τα ιδιώματα της τουρκικής, όπως η βαλκανική τουρκική ή άλλα ιδιώματά της, υιοθετήθηκαν και καταγράφηκαν όλες, ενώ για τις σημαντικότερες από τις άλλες παρατηρήσεις του γίνεται συντομογραφική αναφορά (Π.Κ.). Του οφείλω ιδιαίτερες και θερμές ευχαριστίες.

Τέλος οι παλιοί συνεργάτες και φίλοι, Γιώργος Αγγειοπλάστης, Παντελής Πελιτάρης και Στέλλα Τακούδα, είχαν την καλοσύνη να δουν όλο το νέο γλωσσικό υλικό, πριν και μετά την ενσωμάτωσή του με το υλικό της πρώτης έκδοσης. Γι' αυτό τους ευχαριστώ θερμά.

ΠΗΓΕΣ

1. *Η Τερπνή*, δίμηνη έκδοση του συλλόγου Τερπνιωτών Θεσσαλονίκης. Φύλλα 1 έως 30, Δεκέμβριος 1993-Αύγουστος 2000.
2. *Μνήμες από την παλιά Τερπνή*, (Μ.Τ.), Φωτογραφικό λεύκωμα. Έκδοση Συλλόγου Τερπνιωτών Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1998.
3. Αρχεία πολιτιστικών συλλόγων των Τερπνιωτών.
4. *Λαογραφικό υλικό της Βισαλτίας*. Ανέκδοτη εργασία των Δασκάλων της Βισαλτίας, σχολ. έτους 1963-1964. Αρχεία του Γραφείου Π. Ε. Βισαλτίας, Γενικά Αρχεία του Κράτους, Σέρρες.
5. Πέτρου Βλαχάκου, (Π.Βλ.).
  - α' Το μικροτοπωνυμικό της Τερπνής Σερρών.
Λεύκωμα φιλολογικών εργασιών, τεύχος 1ο, Σέρρες Δεκέμβριος 1990.
  - β' Τα τοπωνύμια της Νιγρίτας
Σίρις, περιοδική έκδοση φιλολόγων Ν. Σερρών, τόμος 3ος, Σέρρες 1992.
  - γ' Τοπωνύμια αρχαίας και βυζαντινής προέλευσης από την περιοχή της Βισαλτίας.
Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία, Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Σέρρες 1993.
Έκδοση του Δήμου Σερρών, 1998.
6. *Η Νιγρίτα - η Βισαλία διά μέσου της ιστορίας*, (Ν.Β.). Πρακτικά Β' Επιστημονικού Συμποσίου, Νιγρίτα 17-20 Οκτωβρίου 1996. Έκδοση του Δήμου Νιγρίτας, Θεσσαλονίκη 2000.
7. Αστερίου Θηλυκού, (Α.Θ.).
  - α' άρθρο, *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο*, 1981, σελ. 54.
  - β' άρθρο, *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο*, 1983, σελ. 54.
  - γ' άρθρο, *Σερραϊκά Χρονικά*, τόμος 6ος, 1973.
  - δ' άρθρο, *Πανσερραϊκό Ημερολόγιο*, 1978, σελ. 57.
8. Νίκου Λ. Πασχαλούδη, (Ν.Π.).
  - α' *Τότε που παίζαμε*. Ιδιωτική έκδοση, Αθήνα 2001.
  - β' *Οι Λαζαρίνες της Βισαλτίας*,
69 Λαζαριανά τραγούδια με 100 παραλλαγές.
Έκδοση Συλλόγου Τερπνιωτών Θεσσαλονίκης «*Η Τερπνή*», Θεσσαλονίκη 2002.
  - γ' *Δημοτικά τραγούδια*,
Η μουσική παράδοση της Νιγρίτας και της Βισαλτίας.
Έκδοση Ομοσπονδίας Πολιτιστικών Συλλόγων και Σωματείων Νομού Σερρών με έδρα τη Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 2007.
9. Χρήστου Δ. Λάζου, (Χ.Λ.).
Παίζοντας στο χρόνο, Αίολος, Αθήνα 2002.
10. Γ. Υ. Στρατού, Στρατιωτικοί χάρτες της περιοχής.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

1. *Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου*. Ιωάννινα 1964, (Λ.Ηπ.).
Ευαγγέλου Αθ. Μπόγκα.
2. *Ο κόσμος των φυτών και των ζώων*. Έκδοση Χρυσός τύπος, Αθήνα 1962.
3. *Αι Σέρραι και τα προάστεια, τα περί τας Σέρρας και η μονή Ιωάννου του Προδρόμου. Συμβολή ιστορική και αρχαιολογική*.
Πέτρου Ν. Παπαγεωργίου, (Π.Πα.).
Επανεκδοση Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Σερρών, Θεσσαλονίκη 1988.
4. *Η Σερραϊκή χρονογραφία του Παπασυναδινού*.
Γιώργου Καφταντζή, (Γ.Κα.).
Έκδοση της Ιεράς Μητροπόλεως Σερρών και Νιγρίτης, 1989.
5. Παναγιώτη Κυρανούδη, (Π.Κ.).
α' *Μορφολογία των τουρκικών δανείων της ελληνικής*.
(1. Προσαρμογή ονομάτων. 2. Τουρκικά παραγωγικά μορφήματα).
Διδακτορική διατριβή στον Τομέα Γλωσσολογίας του Αριστοτελείου
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2001.
β' *Λεξιλόγιο του ιδιώματος Σουφλίου Έβρου*.
Δευτερεύουσα μεταπτυχιακή εργασία, Θεσσαλονίκη Νοέμβριος 1994.
γ' *Επιλογές από το Σουφλιώτικο λεξιλόγιο*, άρθρο, Θρακικά,
Επιστημονικό περιοδικό σύγγραμμα εκδιδόμενο από το Θρακικό
Κέντρο-Εταιρία Θρακικών Μελετών.
Σειρά δεύτερη, τόμος δέκατος, Αθήνα 1995.
6. Χρήστου Τζιτζιλή, (Χ.Τ.).
α' *Ετυμολογικά I*, άρθρο.
Μακεδονικά, Σύγγραμμα Περιοδικόν της Εταιρείας Μακεδονικών
Σπουδών, τόμος εικοστός, Θεσσαλονίκη 1980.
β' *Ετυμολογικά II*, άρθρο.
Μακεδονικά, Δημοσιεύματα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών,
Ανάτυπον εκ του ΚΒ' τόμου των "Μακεδονικών",
Θεσσαλονίκη 1982.
γ' *Σύμμεικτα*, άρθρο.
Μακεδονικά, Σύγγραμμα Περιοδικόν της Εταιρείας Μακεδονικών
Σπουδών, τόμος δέκατος έβδομος, Θεσσαλονίκη 1977.
7. *Το γλωσσικό ιδίωμα της Ορεινής Πιερίας, Λεξιλόγιο - Παραγωγικό*.
Ε. Παπαδοπούλου - Χρήστου Τζιτζιλή.
Θεσσαλονίκη, Αδημοσίευτο (Αύγουστος 2001).
8. *Studien Über Die Arabischen Lehnwörter, Im Osmanisch-Türkiscen
Teil II K-M, Polska Akademia Nauk - Oddzial W Krakowie 1977.*

ΛΕΞΙΚΑ

1. *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Προίας, (Λ.Πρ.).
Έκδοση Σταμ. Π. Δημητράκου.
2. *Ετυμολογικό Λεξικό της κοινής νεοελληνικής*.
Ν. Π. Ανδριώτη, Δεύτερη έκδοση, Θεσσαλονίκη 1967, (Λ.Αν.).
3. *Νέο Λεξικό της ελληνικής*. Εκδόσεις Σταφυλίδη, 1995, (Λ. Στ.).
4. *Ελληνικό Λεξικό*.
Τεγόπουλου-Φυτράκη, Έκδοση για την Ελευθεροτυπία, (Λ.ΤΦ.).
5. *Μέγα Λεξικόν της ελληνικής γλώσσας*.
Henry G. Liddell-Robert Scott, (L.Sc.).
6. *Ιστορικών Λεξικόν της νέας ελληνικής*. Ακαδημίας Αθηνών, (Λ.Ακ.).
7. *Λεξικόν της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας*.
Εμμανουήλ Κριαρά, Θεσσαλονίκη 1977, (Λ.Κρ.).
8. *Σύγχρονη Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη*, 3η έκδοση, Αθήνα 1962, (Ε.Ελ.).
9. *Σαρακατσιάνικη λαλιά*, Θεόδωρου Μ. Γιαννάκου, (Λ.Σα.).
10. *Ελληνοτουρκικό-τουρκοελληνικό λεξικό*.
Μενέλαου Δημητριάδη, Εκδόσεις Κακουλίδη, 1989.
11. *Türkçe-rumka sözlük, Λεξικόν τουρκο-ελληνικόν*.
Αντωνίου Θεοφυλακτίδου, 1960.
12. *The Oxford Turkish-english Dictionary*, third edition. Oxford, 1984.
H. C. Hony ve Fahir İz.
13. *Türkçe Yunanca Sözlük - Τουρκοελληνικό Λεξικό*.
Faruk Tuncay - Λεωνίδας Καρατζάς,
Κέντρο Ανατολικών Γλωσσών και Πολιτισμού, Αθήνα 2000.
14. *Ελληνοτουρκικό Λεξικό - Yunanca Türkçe Sözlük*.
Εκδόσεις ΡΟΔΑΜΟΣ, Αθήνα 1994.

ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΙ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

αγγλ.	αγγλικός, -ή, -ό	ειρων.	ειρωνικός, -ή, -ό, -κά
άγν.	άγνωστος, -η, -ο	εισ.	εισαγωγή
αίν.	αίνιγμα	ελ.	ελεύθερος, -η, -ο
αιολ.	αιολικός, -ή, -ό	ελλ.	ελληνικός, -ή, -ό
αιτ.	αιτιατική πτώση	ενεστ.	ενεστώτας, -τικός
άκλ.	άκλιτος, -η, -ο	ενθ.	ενθαρρυντικός, -ή, -ό
αλβ.	αλβανικός, ή, -ό	εν.	ενικός αριθμός
αλλ.	αλλιώς	επιβ.	επιβεβαίωση, -τικά
αναφ.	αναφορικός, -ή, -ό	επίδρ.	επίδραση
αντμ.	αντιμετάθεση	επ.	επίθετο
αντ.	αντωνυμία	επίθ.	επίθημα
αόρ.	αόριστος	επίρρ.	επίρρημα
αραβ.	αραβικός, -ή, -ό	επιτ.	επιτακτικός, -ή, -ό
αραμ.	αραμαϊκός, -ή, -ό	επιφ.	επιφώνημα
αρμ.	αρμενικός, -ή, -ό	επών.	επώνυμο
αρσ.	αρσενικός, -ή, -ό	ερωτ.	ερωτηματικός, -ή, -ό
αρχ.	αρχαία ελληνική	ετ.	ετυμολογία, έτυμον
αρ.	αρχικός, -ή, -ό,	ζ.	ζώο, ζώυφιο
αρωμ.	αρωμαύνικος, -η, -ο	ηχοπ.	ηχοποίητος, -η, -ο
βαλκ.	βαλκανικός, -ή, -ό	θαυμ.	θαυμαστικός, -ή, -ό
βεν.	βενετικός, -ή, -ό	θηλ.	θηλυκός, -ή, -ό
βλάχ.	βλάχικος, -η, -ο	ιδ.	ιδίωμα, ιδιωματικός
βουλ.	βουλγαρικός, -ή, -ό	ινδ.	ινδικός, -ή, -ό
βυζ.	βυζαντινός, -ή, -ό	ισπ.	ισπανικός, -ή, -ό
γαλλ.	γαλλικός, -ή, -ό	ιταλ.	ιταλικός, -ή, -ό
γεν.	γενική πτώση	ιων.	ιωνικός, -ή, -ό
γερμ.	γερμανικός, -ή, -ό	κά.	και άλλα
δ.δ.	δείγματα διάφορα	κλπ.	και λοιπά
δ.	δέντρο	κατ.	κατάληξη
δημ.	δημοτικός, -ή, -ό	κλητ.	κλητικός, -ή, -ό
διαλ.	διάλεκτος	κ.	κοινός, -ή, -ό, κοινώς
δωρ.	δωρικός, -ή, -ό	κουτσ.	κουτσοβλάχικος, -η, -ο
εβρ.	εβραϊκός, ή, -ό	κτητ.	κτητικός, -ή, -ό

λ.γ.	λαϊκό γνωμικό	προέλ.	προέλευση
λατ.	λατινικός, -ή, -ό	πρόθ.	πρόθεση
λ.	λέξη	προθετ.	προθετικός, -ή, -ό
λεξ.	λεξικό	πρ.	προστακτική
λήμ.	λήμμα	προσφ.	προσφυγικός, -ή, -ό
μεγεθ.	μεγεθυντικός, -ή, -ό	προσων.	προσωνύμιο
μέλλ.	μέλλοντας	προσ.	προσωπικός, πρόσωπο
μσν.	μσαιωνικός, -ή, -ό	προτρ.	προτρεπτικός, -ή, -ό
μτγν.	μεταγενέστερος, -η, -ο	ρ.	ρήμα, ρηματικός, -ή, -ό
μτφ.	μεταφορά, -ρικά	ρουμ.	ρουμανικός, -ή, -ό
μετ.	μετάφραση	ρωσ.	ρωσικός, -ή, -ό
μτχ.	μετοχή	σελ.	σελίδα
μ.	μόριο	σερβ.	σερβικός, -ή, -ό
νεότ.	νεότερος, -η, -ο	σημ.	σημασία, σημαίνει
νηπ.	νηπιακός, -ή, -ό	σλ.	σλάβικος, -η, -ο
Νιγρ.	Νιγρίτα, Νιγριτινός	στ.	στερητικός, -ή, -ό
οθ.	οθωμανικός, -ή, -ό	στιγ.	στιγμιαίος
οικ.	οικογένεια	στχ.	στίχος
ομαδ.	ομαδικός, -ή, -ό	συγκ.	συγκοπή
όν.	όνομα	συγκρ.	συγκριτικός βαθμός
ονομ.	ονομαστική πτώση	συμφ.	συμφυρμός
ουδ.	ουδέτερος, -η, -ο	σύνδ.	σύνδεσμος
ουκρ.	ουκρανικός	συνθ.	συνθετικό
ουσ.	ουσιαστικό	σχημ.	σχηματίζει, -ζεται
όψ.	όψιμος, -η, -ο	Τερπ.	Τερπνή, Τερπινιώτης
παθ.	παθητική φωνή	τοπων.	τοπωνύμιο
παιχν.	παιχνίδι	τουρ.	τουρκικός, -ή, -ό
παράγ.	παράγωγος, -η, -ο	τραγ. ή τρ.	τραγούδι
π.χ.	παραδείγματος χάρη	υβρ.	υβριστικός, -ή, -ό
π.	παράρτημα	υποκ.	υποκοριστικός, -ή, -ό
παρ.	παρατατικός	φρ.	φράση
πρμ.	παροιμία, παροιμιώδης	φ.	φυτό
περιπ.	περιπαικτικά	χαϊδ.	χαϊδευτικά
περιφρ.	περιφραστικός, -κά	χρησ.	χρησιμοποιείται
περσ.	περσικός, -ή, -ό	χρ.	χρόνος, -οι
πληθ.	πληθυντικός αριθμός	*	ΠΗΓΕΣ κ.λπ.

* Για τις ΠΗΓΕΣ, τα ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ και τα ΛΕΞΙΚΑ δες στις αντίστοιχες σελίδες.

ΣΥΜΒΟΛΑ

- ( ) α' Αν περικλείει μόνον ένα φωνήεν, το φωνήεν συγχωνεύεται στην προφορά του συμφώνου που προηγείται και χάνεται η αντίστοιχη συλλαβή. Δες στην εισαγωγή, στις παράγραφους 4.3 έως 4.5 και 4.9.
- β' Αν είναι (ι'), αναφέρεται σε λ. τουρκικής προέλευσης και αποδίδει την προφορά του φωνήεντος ι, που δεν αντιστοιχεί σε κανένα ελληνικό. Δες στην εισαγωγή, στην παράγραφο 4.9.2.
- γ' Αν περιέχεται στις αγκύλες [ ], δηλώνει και την εξέλιξη των λ. στην κοινή γλώσσα, εξέλιξη την οποία δεν ακολούθησε το τοπικό ιδίωμα.
- δ' Η κοινή σημασία.
- [ ] Περιέχουν πληροφορίες για την προέλευση της λέξης, στο λήμμα της οποίας αναφέρονται, π.χ. *λιβάδα*, η...[αρχ. λείβω (=χύνω, εκχέω, κάνω σπονδή) > λιβάς > γεν. λιβάδος].
- > ή < Δείχνουν τη φορά των αλλαγών από την κοινή ελληνική στο ιδίωμα ή την πορεία της εξέλιξης μιας λέξης μέχρι πριν από τον ιδιωματικό τύπο του λήμματος στο οποίο αναφέρονται. Το σχήμα π.χ. [αρχ. μάγειρος > μγν. μαγειρεύω > μαγεριά], στο λήμμα *μαγειρσιά*, σημαίνει ότι η λ. *μαγειρσιά* προήλθε από την αρχαία ελληνική μάγειρος, ακολουθώντας την εξέλιξη που περιέχεται στα [ ].
- { } Δείχνουν την προφορά των λέξεων δίπλα στις οποίες γράφονται, αν το περιεχόμενό τους διαβαστεί όπως στην κοινή ελληνική γλώσσα. Δες στην εισαγωγή, στην παράγραφο 4.9.3.
- * Χρησιμοποιείται για να δηλώσει ότι υπάρχουν διατυπωμένες αμφιβολίες για την πορεία της εξέλιξης κάποιας λέξης. Δες *κουλτσίδα*.
- ** Χρησιμοποιούνται στην καταγραφή της εξέλιξης των λέξεων, κυρίως όταν δεν υπάρχουν πληροφορίες στα βοηθήματα που χρησιμοποιήθηκαν και σε κάθε περίπτωση δηλώνουν ότι η ευθύνη για τις πληροφορίες που ακολουθούν είναι του συγγραφέα. Δες π.χ. *αγούλα*, *νάμνια*, *χαβούζα*.
- / Χρησιμοποιείται στη θέση του διαζευκτικού ή, όταν αναφέρονται πολλοί τύποι για την ίδια περίπτωση, π.χ. ο αόριστος του ρήματος *πααίνου* είναι *πήγα/πήα/πάισα*.
- Προηγείται από σχόλια στα δείγματα γλώσσας ή από τις απαντήσεις στα αινίγματα.
- | Διαχωρίζει στίχους ή τα διαφορετικά αντικείμενα στην παράθεση.
- '' '' Είναι κοινά εισαγωγικά ή περιέχουν λ. του ιδιώματος, που όμως, σύμφωνα με τους κανόνες επιλογής του υλικού, δεν καταχωρίστηκαν στο λεξικό, δες π.χ. *απουθμώ* και ''*ιπιθυμώ*''.